

**Prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor
Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik
Evropskog defendologija centra, Banja Luka,
glavni i odgovorni urednik časopisa
*Defendologija i Sociološki diskurs***

DRUŠTVO, DIJALOG I NASILJE

Tolerancije i dijaloga mora biti više u komunikaciji pojedinaca, grupa, dakle svih subjekata u društvu. Oni su prevencija za sve vrste nasilja. Ima riječi koje su tako opore da nam usta budu gorka kad ih izgovaramo, a neku gorčinu osjećamo i na samu pomisao da ih prevalimo preko jezika. Među takve riječi spada i nasilje. Ima ljudi koji skidaju cipele da ne bi gazili po ćilimu, ali navlače čizme da bi gazili po ljudima. „Ako hoćete sliku o budućnosti, zamislite jednu čizmu kako gazi ljudsko lice - vječno“ - zapisao je proročke riječi Orvel. Koji su uzroci, razlozi i motivi nasilja: da li je nasilje u prirodi ljudske prirode, ima li zakonite veze između strukture društva i strukture nasilja, ima li nasilje bitne veze sa strukturom ličnosti? Način na koji su postavljena ova pitanja upućuje na tri poznate teorije o porijeklu nasilja: biološku, sociološku i psihološku. Biološka teorija kaže da je nasilje osobina čovjeka kao prirodnog bića i da ono ima važnu pozitivnu funkciju u ljudskom životu. Naime, poznato je da je borba za opstanak najžešća među jedinkama iste vrste, ako se ove nađu na ograničenom prostoru sa ograničenim izvorima životnih namirnica. Između gustine stanovništva i povećanog nasilja postoji čvrsta veza: stopa nasilja u gusto naseljenim gradovima po pravilu je veća od one u selima. U nauci najjača konkurencija je tamo gdje je najveći broj ljudi koji se bave istom naukom ili istim pitanjima u nauci. U zanatstvu, što je broj zanatlija iste struke veći, to je takmičenje među njima oštrije, naročito na malom prostoru. U toj borbi slabi, nježni i glupi ne mogu biti ništa drugo do žrtve jakih, vještih i mudrih. Istorija ljudskog roda jeste istorija neprestanih borbi između pojedinaca i grupa, a iz te borbe izlaze kao pobjednici samo najbolji predstavnici vrste. Bez neprestane borbe za opstanak čovjek bi oslabio, degenerisao se i izumro. Nasilje postoji od kada i čovjek, što znači da je urođeno. Načelo borbe za opstanak nije prvo otkriveno u prirodi, pa onda preneseno u društvo kao objašnjavajuće načelo, nego je prvo primjećeno u društvenim odnosima, a onda projektovano u prirodu. Ako u svakom od nas žive rušilački nagoni naših predaka, kako onda objasniti činjenicu da među nama žive pojedinci-mirotvorci, koji nisu kadri ni mrava za zgaze. Psihološka teorija tvrdi da nasilje nije urođena čovjekova osobina, kao što je to boja kože ili očiju, već da se ono stiče i razvija u ljudskom životu. Svaki pojedinac ima izvijesne potrebe i želje koje nastoji da zadovolji. On ih ne

može da zadovolji na način kako on to hoće, već je nužno ograničen normama društva u kome živi, običajnim, moralnim, pravnim, vjerskim, ideološkim itd. Norme sputavaju pojedinca da zadovolji svoje potrebe i želje i otuda je on primoran da, svjesno ili nesvjesno, potiskuje svoje potrebe i želje. Posljedica trajnijeg i teškog potiskivanja jesu neuroze i razni oblici neprilagođenosti, od kojih su nerijetki oblici nasilja. Sukob ličnih potreba i želja sa kulturnim normama, osnovni je izvor nasilja, izlaska čovjeka iz sebe u mračnu oblast nerazumnog ponašanja. Logika ljudskih osjećanja, potreba i želja dolazi u sukob sa logikom društvene i kulturne organizacije. Nasilje je (nagonski) odgovor na lišavanje koje dolazi spolja ili iznutra, ograničenje prostora, ograničenje kretanja, mišljenja, vjerovanja itd. Kao što se životinja ustremi da zadovolji neki nagon, tako se čovjek usmjeri da ostvari neki cilj, pa ako mu se to onemogućí, on pribjegava nasilju. Nasilje kao nagonsko ponašanje može da se suzbije uklanjanjem spoljnih uzroka ili mjenjanjem unutrašnjih motiva, pri čemu je jasno da se nasilje veže uz pojedinca, a ne grupu. Psihoanaliza razotkriva cijelu kulturu kao nasilje nad prirodom, kao sputavanje i kroćenje prirodnih nagona, kao društvene sile prinude nad iskonskim snagama pojedinačnog života. Ako je nagon ono zdravo, onda je bolesno sve što ga ometa da bude zadovoljen. Veoma često običajne, moralne, vjerske, pravne, idološke itd. norme nadziru, potiskuju, zabranjuju ili sprečavaju nagone da se slobodno ispolje i zadovolje, što ove norme najstrože brane, to se baš najviše priželjkuje. Svaki nagon raste u srazmjeri sa kojom se potiskuje. Nagoni stoje na ulaznim vratima svake nauke o čovijeku poput mitskih junaka na početku vremena. Nagonska priroda postoji prije svake kulture i sa svakom kulturom vodi spor: između kulture i nagona dolazi do visokog napona. Ako je za razvoj kulture nužno srazmjerno žrtvovanje nagona, onda se čovijek osjeća nelagodno u kulturi. Kultura, dakle, nije prirodna potreba čovjeka. Kultura počinje tamo gdje priroda prestaje, stvaranje zabrana znači rađanje kulture. Ako je nasilje odgovor na zabrane koje dolaze iz kulture, onda se zabranjivanjem nasilja (krivični zakon) postiže još više nasilja. Zabrana je dvosjekli mač, hoće da zaštiti od nasilja a sama je nasilje. Svi pokušaji da se nasilje odstrani zabranama, unapred su osuđeni na neuspjeh. Zabrana je u funkciji nasilja, nasilje i zabrana nasilja uzajamno se proizvode, Nasilje i tek protiv nasilja su isto. „Poželjno i nasilje počinju da se prepliću i nikada se neće rasplesti¹“. Prijetnja silom i nasilje sadržani su u samom pojmu vlasti i pravnog poretka, jer se kršenje zakona kažnjava u srazmjeri sa veličinom prekršaja, ovo čine sve države bez obzira na njihov oblik vladavine. Sociološka teorija može da se izloži na vrlo jednostavan način: Kultura na idealan način nudi mogućnosti svima da zadovolje svoje potrebe i želje, u snovima sve je moguće. Zato se ne treba lišiti bilo čega. Društvo obezbjeđuje ograničen broj dozvoljenih prilika za

---

¹ Žižar R.: *Nasilje i sveto*, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad, 1990, str. 186.

zadovoljavanje tih potreba i želja, u životu mnogo toga nije ostvarivo, iako je teorijski moguće.

Određen broj pojedinaca i grupa ne može da zadovolji svoje potrebe i želje, to jest doživjeće neuspjeh. Ovi neuspjeli jesu mogući nosioci nasilja, ljudi sa sporednog kolosjeka. Ovdje je na mjestu riječ opreza, naime, veoma je važno o kakvom je društvu riječ. Ako je riječ o tzv. otvorenom društvu, to jest o društvu u kome je moguća društvena pokretljivost, uspjeh ili neuspjeh ne zavisi toliko od društvenih prilika, koliko od sposobnosti pojedinca. Pojedinaac koji ne uspije (a ništa ne uspeva kao uspjeh), sklon je da oštricu svojih riječi i svoga mača usmjeri prema sebi a ne prema drugome (društvu), to jest u takvom društvu broj samoubistava je veći od broja ubistava. Neuspjeh se smatra ličnim promašajem i ne dovodi se u vezu sa društvenom organizacijom. Ako je riječ o tzv. zatvorenom društvu, to jest društvu koje strogo ograničava društvenu pokretljivost ili je čak onemogućava, pojedinac je prisiljen da se udružuje sa drugima da bi u nekom obliku grupne akcije izmjenio svoj položaj. Tada je oštrica njegovih riječi i njegova mača okrenuta prema drugima, pa je u takvom društvu broj ubistava veći od broja samoubistava. Vladajuća grupa u društvu dobro zna da je nezadovoljstvo pojedinca i skupina veoma često usmijereno na njeno rušenje, i zato je ona sklona da otvara društvenu strukturu, ne samo radi toga što ona hoće, nego i zbog toga što mora. Kad svaki pojedinac dobije priliku da sam, uzdajući se u svoje snage, promijeni svoj društveni položaj, on nema potrebe za uključivanjem u neku grupu, da bi zajedno sa drugima izborio viši položaj i ugled. Ovo je ujedno i razlog rastvaranja i slabljenja pokreta neke klase u njenom pokušaju da korijenito promijeni svoj položaj kao klase. Još jedna riječ opreza da uspjeh pojedinca ili grupe ne mjeri se samo objektivnim nego i subjektivnim mjerilima. Naime, uspijeh pojedinca ili grupe može se mjeriti počevši od tačke od koje su pošli do tačke do koje su došli, ali se uspjeh može da mjeri od tačke od koje su pošli do tačke do koje žele da dođu. Tada se može desiti da pojedinci i grupe iako su ostvarili vidan uspon na društvenoj ljestvici uspjeha, još uvijek budu veoma nezadovoljni, bilo sobom bilo društvenim ustanovama koje sprečavaju njihovo daljnje napredovanje. Jedno i drugo nezadovoljstvo može da se izlije u oblike nasilja prema drugome ili prema sebi. Istraživanja ukazuju na opšte pravilo: stopa samoubistava veća je u višim klasama, a stopa ubistava u nižim klasama. Ovo je znao već sociolog Dirken, koji je istražio da se najmanji broj samoubistava dešava u najsiromašnijim četvrtima grada, a najveći broj u otmenim četvrtima. Ako bi siromaštvo u najširem smislu riječi gonilo pojedince i grupe da čine nasilje nad sobom ili na drugim, onda bi se stopa nasilja morala smanjivati u bogatim društvima. Ali iskustveni podaci to ne potvrđuju, već pokazuju da sa obiljem ide i nasilje. Puko siromaštvo nije samo po sebi izvor nasilja, jer se tako ne može objasniti i razumijeti nasilničko ponašanje

bogatih. Na sličan način, ako bi društvena kriza bila osnovni izvor nasilja, onda nije moguće objasniti zašto u društvima koja ne znaju za krizu ne opada stopa nasilja, ali je evidentno da društva koja nisu u krizi takođe imaju nasilje.